

วรรณกรรมพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

พิจารณากรณี : กฎแห่งกรรม ของ ท. เลียงพิบูลย์

(ภาค ๑)

สมเกียรติ วันทะนะ*

คณะสังคมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยมหิดล

๑. บทนำ

คำว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” ที่ใช้ใน
ที่นี้ตั้งใจจะให้มีความหมายใกล้เคียงกับคำนิยาม
ของ Keyes ที่ว่า popular Buddhism ซึ่งหมายถึง
พุทธศาสนาตามที่ประชาชนในประเทศนั้น ๆ
ถือว่าเป็นพุทธศาสนา แม้จะไม่ตรงกับหลักคำ
สอน และอุดมการณ์ตามที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก
และคัมภีร์อื่น ๆ ก็ตาม^๑ นั่นคือพุทธศาสนา
ตามความหมายนี้อาจไม่เหมือนกับพุทธศาสนา
แบบคัมภีร์ (textual หรือ theological Budd-
hism) ซึ่งมองพุทธศาสนาตามหลักคำสอนและ
อุดมการณ์ที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ

ผู้เขียนต้องชี้แจงความหมายนี้ก่อน เพราะ
ในตอนต่อไปจะมีการเปรียบเทียบ ความคิดเรื่อง
กรรม ในความหมายของพุทธศาสนาทั้งสองแบบ

นี้ โดยให้งานเขียน เรื่องสั้นชุดกฎแห่งกรรมของ
ท. เลียงพิบูลย์ เป็นตัวแทน ของพุทธศาสนา
แบบชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะมิได้ อ้างอิงหลักคำสอน
หรือคัมภีร์ใด ๆ ของพุทธศาสนาโดยตรงและ
โดยแจ่มชัด แต่ทั้งนี้ผู้เขียนมิได้หมายความว่า
พุทธศาสนิกชนชาวไทย ทุกคนหรือส่วนใหญ่
จะต้องมีความคิดแบบนี้ แต่ที่กล้าเสี่ยงเลือกเอา
งานของ ท. เลียงพิบูลย์ เป็นตัวแทนของพุทธ-
พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ก็เพราะคิดว่าคงไม่
เป็นการกระทำที่เลือนลอยเกินเหตุเสียทีเดียว
เพราะงานเขียนของท่านผู้นี้ได้รับยกย่องว่าเป็น
“หนังสือที่แพร่หลายเป็นประวัติการณ์ ของยุค
นี้”^๒

อนึ่งผู้เขียนตระหนักดีว่างานค้นคว้าเพื่อหา
ความเป็นจริงเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

* บทความนี้เป็นบทความขนาด ๒ ตอนจบ เนื้อหาส่วนใหญ่ของภาคที่ ๑ นี้ จะเน้นหนักไปในทางตอบปัญหา
ว่าอะไรเป็นอะไร ส่วนภาคที่ ๒ จะเน้นหนักไปในทางตอบปัญหาว่า ทำไมจึงเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น

๑. Charles F. Keyes “The Power of Merit” เก็บความเป็นภาษาไทยโดย บัณฑิต อ่อนคำ ใน *จุลสารโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๑๘) หน้า ๓๕

๒. ท่านเจ้าคุณธรรมจินดาภรณ์ กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พิมพ์แจกในงานพระราช
ทานเพลิงศพ คุณพระพิณิจลกมล ที่วัดเกริ่นวัณย์วรวิหาร ธนบุรี อ้างใน ท. เลียงพิบูลย์ *ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว*
(พระนคร : สภาพระธรรมมถิก, ๒๕๐๖) หน้า ๔๑๖

นั้น ทางที่ดีกว่าคือ การหาข้อมูลจากชาวบ้าน หรือประชาชนทั่วไปโดยตรง มิใช่นั่งคิดค้นเอา จากเอกสารอันเป็นข้อมูลจากความคิดเห็นของคนไม่กี่คน^๓ แต่ด้วยความจำกัดหลายๆประการ ผู้เขียนจึงอยากจะชี้ให้เห็นในที่นี้ว่า การศึกษาจากเอกสารก็มีใช้จะเปล่าประโยชน์เสียเลยทีเดียว เพราะนักมานุษยวิทยา หรือนักสังคมวิทยา จะเข้าไปหาข้อมูลจากประชาชนทั่วไปได้ดีขึ้น ถ้าเขาเข้าใจแง่มุม ที่เกิดจากการค้นคว้าทางเอกสารมาก่อน^๔

และให้งานเขียนบางชิ้นของพุทธทาสภิกขุ พระราชวรมุนี เป็นต้น เป็นตัวแทนของพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ ซึ่งต่อไปจะเรียกพุทธศาสนาแบบนี้ว่า พุทธธรรม

คำว่า “วรรณกรรม” ในที่นี้ใช้ในความหมายอย่างกว้างว่าครอบคลุม งานเขียนหรือหนังสือทุกประเภท^๕ แต่สิ่งที่เน้นเป็นพิเศษในที่นี้คือ ผู้เขียนจะพยายามชี้ให้เห็นว่า เราจะศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องราวของศาสนา จากวรรณกรรมบางชิ้นได้อย่างไร และมีคุณค่าควรแก่การกระทำมากน้อยแค่ไหน

“ท. เลียงพิบูลย์” คือใคร

ผู้เขียนเองแทบไม่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังของ ท. เลียงพิบูลย์เลย ทั้ง ๆ ที่ ท. เลียงพิบูลย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางผู้หนึ่ง อาจารย์ประทีป เหมือนนิล ได้รวบรวมภูมิหลังของท่านผู้นี้ไว้อย่างสั้น ๆ ว่า^๖

ท. เลียงพิบูลย์ นามเต็ม ทองหยก เลียงพิบูลย์ เกิด เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ที่กรุงเทพฯ

การศึกษา เรียนจบ ป. ๔ จากโรงเรียนวัดยานนาวา แล้วย้ายไปเรียนต่อที่โรงเรียนวัดสุทธิวาราม หลังจากนั้นก็เข้าไปเรียนต่อในโรงเรียนจีน ในเวลาว่างก็ไปเรียนพิเศษวิชาภาษาอังกฤษด้วย

ประวัติดังงาน เรียนหนังสืออยู่ไม่นานก็ออกมาเป็นลูกจ้าง ตามบริษัทต่างๆ หลายแห่งภายหลังมาดำเนินกิจการค้าของตนเองเรื่อยมาจนปัจจุบัน สำหรับงานเขียนหนังสือนั้นเขาทำเป็นงานอดิเรก และได้หวังผลตอบแทน

๓. ดู Jacques Waardenburg (ed) *Classical Approaches to the Study of Religion : Aims, Methods and Theories of Research* (Hague : Mouton & Co., 1973) p. 604 และ Kosuke Koyama, “Buddhist Not Buddhism” ใน *จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒

๔. โปรดพิจารณา Melford E. Spiro, *Buddhism And Society A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes* (London : George Allen & Unwin Ltd, 1971) p. 3

๕. ประทีป เหมือนนิล *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๙) หน้า ๖-๙

๖. เฟื่องอ้าง หน้า ๒๕๖-๒๕๗ อนึ่ง อาจารย์ประทีป อาจคลาดเคลื่อนนิดหน่อย เพราะนามสกุล “เลียงพิบูลย์” นั้น อาจารย์ประทีปเขียนเป็น “เลียงวิบูลย์”

ใด ๆ ฉะนั้นเรื่องสั้นชุด “กฎแห่งกรรม” ของเขาจึงมักจะพิมพ์แจก หรืออนุญาตให้ผู้อื่นนำไปพิมพ์แจก เป็นส่วนใหญ่ และเป็นที่นิยมอ่าน กันอย่างแพร่หลาย

นามปากกา ท. เลียงพิบูลย์

ผลงาน เรื่องสั้นชุด “กฎแห่งกรรม” หรือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

ในบทความนี้ผู้เขียนจำกัถวง ศึกษางานเขียนของ ท. เลียงพิบูลย์ เฉพาะที่ปรากฏในเรื่องสั้นชุด “กฎแห่งกรรม” ที่องค์การคำของคุรุสภา จัดพิมพ์จำหน่าย ๑๒ เล่มชุด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ และ หนังสือกฎแห่งกรรมชุด กรรมสนอง พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งรวมกันแล้วทั้งหมดมี ๑๕๐ เรื่อง เหตุผลที่จำกัถวงลงเพียงเท่านั้นเพราะเห็นว่า มีจำนวนมาก และเป็นเอกภาพพอแมจะมีที่มาจากต่าง ๆ กัน เช่นเรื่องสั้นบางเรื่อง เพื่อนเล่าให้ฟัง บางเรื่องมีคนเขียนส่งมาให้ ฯลฯ ทั้งนี้เพราะ ท. เลียงพิบูลย์ บอกว่า “.....ก่อนที่จะเขียนขึ้นมาให้ท่านอ่านก็ต้องพิจารณาแล้วพิจารณาอีก ในแง่ใดที่ขัดต่อเหตุผลบ้าง เมื่อมีเหตุผลไม่มีข้อสงสัยใด ๆ แล้วจึงเขียนขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม เข้ากับหลักกรรม” จากเรื่องวัยบาป อีกประการหนึ่งเรื่องสั้น ๑๕๐ เรื่องชุดนี้กรวมอยู่เป็นหลักแหล่ง พอที่จะหาอ่านได้อย่างค่อนข้างสะดวก

๒. ปัญหาคืออะไร

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึง “กฎแห่งกรรม” ในความหมายของ ท. เลียงพิบูลย์ เปรียบเทียบกับ “กฎแห่งกรรม” ในความหมายของพุทธธรรม ว่าเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

กฎแห่งกรรมตามแนวของ ท. เลียงพิบูลย์

เริ่มด้วยรูปแบบที่ง่ายที่สุดและเป็นพื้นฐานที่สุด เราพบว่าความคิดที่อยู่เบื้องหลัง การเสนอกฎแห่งกรรม หรือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ของ ท. เลียงพิบูลย์ นั้นคือ “เสียงสะท้อนที่ก้องกังวาลไปทั่วโบสถ์” เมื่อตัวเราตะโกนออกไปว่า “ดี” เสียงสะท้อนก็ดังกลับมาว่า “ดี” และดังนานกว่าที่เราพูดเพียงคำเดียว ถ้าเราตะโกนว่า “ชั่ว” เสียงนั้นก็ดังสะท้อนกลับมาว่า “ชั่ว” เช่นเดียวกับเราตะโกนดัง เสียงนั้นก็ดังกังวานมาที่เราตะโกนค่อย เสียงนั้นก็กังวานน้อย เพียงแต่เสียงก็ยังมีการสะท้อนเช่นนี้ ถ้าหากว่าการกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่วก็คงสะท้อนดุจเดียวกันจากความนึกคิดในครั้งนั้นเอง ข้าพเจ้าจึงได้นำมาเป็นชื่อหนังสือเล่มแรกที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”จากเรื่อง ครึ่งหนึ่งในชีวิต

การวางโครงสร้างทางความคิด เรื่องกฎแห่งกรรม โดยเอาไปเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ของเสียงสะท้อน อันเป็นปรากฏการณ์ที่เป็น

ธรรมชาตินั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกล่าวที่
สมเหตุสมผลในแบบสาเหตุ-ผลลัพท์ (cause
effect) กล่าวถึงกระทำให้ได้ออกไปผลก็สะท้อน
กลับมาจากการกระทำนั้นทันที และโดยตรง
ตะโกนคำว่าดี เสียงสะท้อนก็ว่าดี ตะโกนว่าชั่ว
เสียงสะท้อนก็ว่าชั่ว ตะโกนว่างาม เสียงสะท้อน
ก็ว่างาม เป็นต้น แต่เราจะเห็นได้ว่าความคิด
เรื่องกฎแห่งกรรมที่แสดงออกในอีกเรื่องหนึ่ง คือ
เรื่อง คนมีบาป นั้น หาได้สอดคล้องกับหลัก
เหตุผลดังข้างบนนี้ไม่ ข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง
คนมีบาป บอกว่า “.....หลานเอ๋ย การสร้าง
ความดีนั้นกว่าจะเห็นผลมันกินเวลานานนัก
แต่การทำความชั่วเพียงครั้งเดียว มันก็
สามารถลบล้างความดีที่เราอุตส่าห์ ทำมา
เป็นสิบ ๆ ปีได้ เปรียบเสมือนการสร้าง
โบสถ์ สร้างวัดจะต้องใช้เวลาอดทน ขนหิน
ขนปูน ใช้เวลาแรมปีกว่าจะสำเร็จงดงาม
ขึ้นมาได้ แต่การทำลายลงให้พินาศนั้นใช้
เวลาไม่นานนัก ก็จะทำลายได้”

เราอาจตั้งปัญหาไว้ตรงนั้นว่า ทำไมการสร้าง
ความดีจึงต้องกินเวลานาน จึงจะเห็นผล? ทำไม
การตะโกนคำว่า “ดี” ในโบสถ์จึงสะท้อนเสียง
กลับมาทันที แล้วอย่างนี้จะเปรียบเทียบกันได้
หรือ? ทำไมเสียงสะท้อนจึงไม่รอไว้ เว้นบ้าง
๒ วันบ้าง หรือ ๑๐ ปีบ้าง แล้วค่อยสะท้อนออก
มาเล่า? ผู้เขียนขอตั้งข้อสงสัยเอาไว้ตรงนี้อีก
เหมือนกันว่า ข้อความทำนองเปรียบเทียบที่อ้าง

มา ๒ ตอนนั้น ไม่ตอนใดก็ตอนหนึ่งจะต้องเป็น
การเปรียบเทียบที่ไม่สมเหตุสมผลเป็นแน่ ปัญหา
นี้คาดว่าจะกระจ่างในภายหลังเมื่อทำการเปรียบ
เทียบกับความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมตามแนวของ
พุทธธรรม

กฎแห่งกรรมของ ท. เลียงพิบูลย์ ในความ
หมายที่ละเอียดพิสดารยิ่งขึ้น แสดงออกในเรื่อง
ครั้งหนึ่งในชีวิตความว่า “--- นั่นคือวิญ-
ญาณบาปของผู้ที่มีใจชั่วหยาบช้ำ กำลังเดิน
ทางไปใช้กรรมที่ตนเองสร้างไว้เมื่อยังมีชีวิต
อยู่บนโลกมนุษย์ สัตว์นั้นเป็นสัตว์แห่งความ-
ทุกข์ เป็นเครื่องหมายแห่งความทรมาน
ได้ห่อหุ้มวิญญาณเหล่านั้นไว้ พวกนี้บางคน
เมื่อยังมีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์ เป็นคนมี
อำนาจวาสนา บางคนมีทรัพย์สินมหาศาล
เพราะบุญเก่าที่สร้างสมไว้แต่ปางก่อน แต่
กลับมีจิตใจหยาบช้ำสามานย์ ไม่อึดใน
อำนาจวาสนาไม่จู้จี้ในทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ มี
แต่ความโลภไม่มีสิ้นสุด อาศัยอำนาจวาสนา
และอำนาจเงินตราสร้างแต่กรรม ขาดความ
กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ทำให้พ่อแม่ น้ำตาตก
ครันดวงจิตดับ วิญญาณไปสู่ทุกภพ เพื่อ
ใช้กรรมชั่วที่ตนสร้างไว้ ผู้สร้างกรรมชั่ว
ไม่ว่าจะเป็นใคร ผู้ดื่มหาเศรษฐี ยากจะเชื่อใจ
ต่างก็ร่วมมือกันไปใช้กรรมดังที่หลานชายได้
เห็นมาแล้วทั้งนั้น --- อันผู้สร้างกรรมดี
มีจิตใจใฝ่กุศล แม้เมื่ออยู่ในโลกมนุษย์เขา

เหล่านั้น จะมีความยากจนข้นแค้น เป็น
กระยาจกเสียใจเพียงใด แต่เป็นผู้ที่มีความ
ศรัทธา กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ อยู่ในศีลธรรม
อันดีย่อมมีจิตใจละเอียดอ่อน เมื่อจวนจะดับ
ก็มีนิมิตทางจิตให้รู้ว่า จะย้ายจากที่ต่ำไปสู่ที่สูง
ซึ่งมีความสูงกว่าโลกมนุษย์นั้นมากมาย เมื่อ
จิตดับแล้ววิญญาณนั้นก็ขาวสะอาด ละเอียดย
จนโปร่งใส เราไม่สามารถจะมองเห็นได้
นอกจากเจ้าของวิญญาณ จะต้องการปรากฏ
ตนให้เห็นเท่านั้น วิญญาณของท่านเหล่านั้น
จะลอยลอยทางอากาศ เข้าสู่สุคติภพ หรือ
ดินแดนแห่งความสุขเช่นเดียวกัน วิญญาณ
เหล่านั้นทั้งวิญญาณของผู้ที่มีอำนาจาสนา
ขุนนาง เศรษฐี ยาจกเสียใจ ที่ได้สร้าง
กรรมดี แล้วย่อมไปสู่สุคติภพ อันเป็น
ดินแดนที่มีแต่สุข ไม่มีทุกข์”

สุคติภพนั้นเรียกว่า ภพขาว มีแต่แสงสว่าง
ไม่มีความมืด ทุกคติภพมีแต่ความมืดไม่มีแสงสว่าง
เรียกว่าภพดำ

“---สำหรับภพกลาง เป็นที่รวมของ
วิญญาณ ทั้งดีและชั่ว และทั้งไม่ดีไม่ชั่ว
เหมือนกับเอาความมืดของกลางคืนมาบวก
กับแสงสว่างของกลางวัน หรือเอาярุ่งกับ
ย่ำค่ำมาชนกัน จึงไม่เคลื่อนที่ไม่สว่างและ
ไม่มืด ดังที่เห็นเช่นนี้ตลอดไปชั่วกัลป์ ความ
เป็นอยู่ของภพกลางนี้ คล้ายคลึงกับโลก
มนุษย์ มีวิญญาณที่มีความรัก โลก โกรธ

หลง ประปนอยู่ วิญญาณเหล่านั้นยังไม่ถึง
เวลาที่จะเข้าสู่ทั้งสุคติภพ และทุกคติภพ ส่วน
มากวิญญาณเหล่านั้นจิตดับลงโดยไม่ทันรู้ตัว
คือจิตดับอย่างกระพริบตา ยังไม่ถึงกำหนด
จิตดับเมื่อจิตดับก็ไม่มีแสงดำเข้าหุ้มห่อ หรือ
โปร่งแสงลอยไปในอากาศพวกนี้มีโอกาส
กลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก บางวิญญาณ
จิตดับอย่างธรรมดา แต่ก็ยังวนเวียนในภพ
กลางเป็นพันปีก็มี บางวิญญาณก็เกิดแล้ว
เกิดอีกหลาย ๆ ครั้ง จนกว่าจะถึงเวลาที่
ทำชั่ว หรือทำความดีมากพอที่จะนำไปสู่
ทุกคติภพ และสุคติภพ บางวิญญาณยัง
ท่องเที่ยวไปในภพกลาง เพราะหาโอกาส
มาเกิดเป็นมนุษย์ไม่ได้ แต่บางวิญญาณ
เมื่อจิตดับก็ไปเกิดใหม่ทันที บางครั้งวิญญาณ
บางดวงเกิดเพื่อแก้แค้น ด้วยจิตที่ผูกเวร
จองเวร ก่อเวร

--- วิญญาณเหล่านั้นบางคนมีความ
ฉลาด ทำความผิดแต่ไม่มีหลักตามที่ทาง
โลกมนุษย์จะเอาโทษผิดได้ จึงไม่ได้รับโทษ
เมื่อชีวิตพวกนี้ดับแล้ว สามารถจะหลีกเลี่ยง
ความผิด ไม่ต้องใช้หนี้บาปกรรม เหมือน
อยู่บนโลกมนุษย์ได้หรือไม่?

--- วิญญาณใดก็ตาม เมื่อได้ทำกรรม
ชั่วกรรมบาป ซึ่งทางโลกมนุษย์ไม่สามารถ
จะหาหลักฐานมาลงโทษได้ก็ดี แต่เมื่อจิต
ดับมาแล้วก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้เพราะ

ที่นี้เป็นสถานที่เที่ยงตรงยุติธรรม ใครสร้าง
กรรมดีก็ไปทางดี ใครสร้างกรรมชั่ว ก็ไป
รับโทษของตน ตามความชั่วมากน้อย”

อนึ่งในสุคติภพนั้น “จิตใจของวิญญาณ
ในภพนี้ไม่เหมือนจิตใจของมนุษย์โลก ท่าน
เหล่านั้นได้ชนะแล้ว ซึ่งโลภะ โทสะ โมหะ
แต่ยังไม่นิพพานตามศาสนาพุทธเท่านั้น
ฉะนั้นจึงไม่มีการเจ็บ แก่ ตาย แต่ยังมีการ
จุติเพื่อไปเกิดในโลกมนุษย์ เมื่อหมดบุญ
กุศลที่ได้สร้างมา ก็ไปสร้างบารมีในโลก
มนุษย์ต่อไป ณ ที่นี้ ไม่สร้างบุญ สร้างกุศล
ไม่มีคนตกทุกข์ได้ยากที่จะช่วยเหลือ ไม่มี
ผู้คนที่อดอยากยากแค้นจะให้สร้างทาน-
บารมี ไม่มีพ่อแม่ที่จะต้องกตัญญูต่อ มัน
เป็นแต่ที่เสวยสุข ไม่ใช่สร้างบุญบารมี ที่
สร้างบุญกุศล ความดี หรือความชั่ว มีอยู่
แห่งเดียว คือโลกมนุษย์ การเสวยสุขใน
ภพนี้ไม่มีเบื่อ ไม่สิ้นสุด เวลาจะไปไหน
เพียงแต่จิตนึกเท่านั้นก็สามารถไปถึงได้”

และถ้าจะมองให้ครอบคลุมไปทุกสิ่งทุกอย่าง
เราก็ต้องมาพิจารณากันว่า กฎแห่งกรรมของ
ท. เลียงพิบูลย์ อธิบายชี้ว่าอย่างไร ?

คำถามแรกที่เรากำลังถามก็คือ ชีวิตมาจาก-
ไหน ? คำตอบของ ท. เลียงพิบูลย์ พอจะ
อนุมานได้จากข้อความต่อไปนี้ --- “ไม่ว่าจะ
เป็นคนชั้นไหน จะเป็นนาย หรือเป็นบ่าว
ต่างก็มีความรู้สึกดีใจ เสียใจ ร้องไห้

หัวเราะ รุ้รัก รุ้เกลียด รุ้กลัว รุ้กลัว
ทุกสิ่งที่อยู่ในความรู้สึกของมนุษย์เช่นเดียว
กัน ที่ผิดกันก็แต่ กรรมดีและกรรมชั่ว
เป็นบารมีส่งผลมาให้ลูกเกิดเป็นนาย ส่วน
พ่อเจ้านั้นบารมี สร้างกรรมดีมาน้อย ต้อง
มาเกิดเป็นบ่าวของลูก แต่หากว่าลูกของแม่
เริ่มประกอบกรรมชั่ว ทั้งความดี เป็นที่
แน่นอนว่ากรรมชั่วจะเกิดผลตามสนอง--”

จากเรื่อง เรื่องของลุงสินธุ

นั่นคือเราอนุมานได้ว่า บุคคลแต่ละคนที่จะ
เกิดมามีสภาพดังที่เป็นอยู่นั้น เป็นเพราะอิทธิพล
ของกรรมที่กระทำไว้ในชาติก่อน และชาติใน
ที่นี้เป็นชาติในความหมายที่เริ่มด้วยการเกิดจาก
ท้องแม่

คำถามที่สอง คือ ชีวิตดำเนินไปอย่างไร ?

ผู้เขียนคิดว่าอาจสรุปได้โดยไม่ผิดพลาดจาก
การอ่านงานของ ท. เลียงพิบูลย์ ว่าท่านต้องการ
จะชี้ให้เห็นว่า ทุกก้าวอย่างของชีวิต เป็นสิ่ง
ซึ่งล้วนแต่อธิบายได้ด้วยกฎแห่งกรรมทั้งสิ้น
ท. เลียงพิบูลย์จะย้ายอยู่เสมอแทบทุกเรื่องไม่ว่าจะ
โดยนัย หรือโดยเปิดเผยว่า ไม่มีผู้ใดสามารถ
หลีกเลี่ยงชะตากรรมที่ตนกระทำไว้ได้ด้วยเหตุนี้
เรื่องราวบางอย่างที่เราฟังดูคล้าย ๆ กับไม่น่าจะ
ชอบด้วยเหตุผล ก็จะอธิบายได้ด้วยแนวความคิด
เรื่องกฎแห่งกรรม อาทิเช่น ในเรื่องกุศล
สะท้อน ท. เลียงพิบูลย์ เล่าถึงประสบการณ์
ว่าเมื่ออายุราว ๒๕ ปี ท่านเคยช่วยเด็กที่กำลัง

จนน้ำให้รอดตายขึ้นมาได้ ภายหลังผลแห่งการ
ทำดีครั้งนี้ สะท้อนให้บุตรของท่านซึ่งมีอายุราว
๔-๕ ขวบ ตกลงไปอยู่ในบ่อน้ำกว่า ๒ ชั่วโมง
ยังไม่ตาย ข้อควรเน้นในที่นี้ก็คือ เรื่องราว
ดังกล่าวของคุณ ท. เลียงพิบูลย์ จะจริงจังกั-
ไหนนั้นไม่สำคัญนัก ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าเรื่องราว
ที่ฟังดูเหลือเชื่อเหล่านี้ ล้วนแต่ นำเอากฎแห่ง
กรรมเข้ามาอธิบายได้ และเรื่องราวทำนองนี้
ปรากฏอยู่มากมาย ในงานเขียนชุดนี้

คำถามที่สามที่เราต้องถามคือ ตายแล้ว-
ไปไหน ?

คำตอบต่อคำถามนี้ผู้เขียนยกมาอ้างไว้แล้ว
จากเรื่องครึ่งหนึ่งในชีวิต ข้างต้น กล่าวโดย
สรุปคือ “--- เมื่อหมดลมแล้ว เขาก็
ไปเฝ้า เหลือมีแต่วิญญาณที่ไม่ตายย่อมจะ
ล่องลอยไปตามกฎแห่งกรรม ใครทำดี
ความดีก็นำไปสู่สุคติ ใครทำชั่ว ก็ไปสู่ทุคติ”
จากเรื่อง ปัญหาทางใจ

กฎแห่งกรรมตามแนวพุทธกรรม

เพื่อให้เป็นการรวบรัด ผู้เขียนจะพยายาม
ทำความเข้าใจกับปัญหานี้โดยตอบคำถาม ที่คำ
ตอบของมันจะช่วยอธิบายชีวิตมนุษย์ดังที่ปฏิบัติ
มาแล้วในกรณีของ ท. เลียงพิบูลย์

คำถามแรกคือ ชีวิตมาจากไหน ? กฎ-
แห่งกรรมตามแนวพุทธธรรมตอบปัญหานี้ว่า
อย่างไร ?

ท่านพุทธทาสตอบปัญหานี้ โดยอ้างถึงบาลี
มหาตัตถะหาสังขยสูตร มูลปณณาสก์ มัชฌิมนิกาย
(๑๒/๔๔๘/๔๕๓) ความว่า “--- เมื่อบิดา
มารดาอยู่ร่วมกัน แล้วมารดาก็มีระดูแล้ว
แล้วคันธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่เฉพาะ สัตว์จึง
จะเกิด ถ้าบิดามารดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดา
ไม่มีระดูแล้ว มันก็ไม่มีทางจะเกิด หรือว่า
อยู่ร่วมกันมีระดูแล้ว แต่ถ้าคันธัพพะ ไม่
เข้าไปตั้งอยู่เฉพาะ มันก็ไม่เกิดเหมือนกัน
มันต้องประกอบด้วยองค์ ๓ บิดามารดาอยู่
ด้วยกัน มารดามีระดูแล้ว แล้วก็คันธัพพะ
--- ถ้าพูดอย่างวิชาวินัยนี้ก็ว่าคันธัพพะก็
หมายถึงเชื้อของฝ่ายบิดา แล้วมันเข้าไป
ตั้งอยู่เฉพาะในไข่ของมารดา ต้องมีอย่างนั้น
มันจึงจะเกิดสัตว์ขึ้นมาได้ ถ้าบิดามารดา
อยู่ร่วมกัน และมารดาก็มีระดูแล้ว แต่ว่า
คันธัพพะไม่เข้าไปตั้งอยู่เฉพาะมันก็เกิด
ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงว่าต้องครบทั้ง ๓ อย่าง
แล้ว มันก็ตั้งครรภ์ขึ้นมาได้ ทันทพอครรภ์
แก่ ๕ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง แล้วมารดา
ก็คลอดบุตร”๗

คำถามที่แทรกขึ้นมาในช่วงนี้คือ กฎแห่ง-
กรรมตามแนวพุทธธรรมอธิบายปรากฏการณ์
อันนี้ได้หรือไม่ว่าทารกที่คลอดออกมาจะมีความ
แตกต่างกันไป ?

๗. พุทธทาสภิกขุ ปฏิภาณสุภบาทกัโอะอะไร ? (กรุงเทพฯ สำนักหนังสือธรรมบุชา ๒๕๑๗) หน้า ๔๔-๔๕

ผู้เขียนมีความเห็นว่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำสอนส่วนที่ว่า “เรามีกรรมเป็นกำเนิด” ในหลักอภินิหารแห่งเวทมนตร์^๘ ซึ่งถ้าใช้อธิบายในกรณีนี้ก็จะให้ความหมายว่า ทารกที่เกิดมาจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับชนกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่ทำให้กำเนิดด้วย เช่น ถ้าพ่อแม่มีชีวิตยากจน คณคณ ทารกที่เกิดมาก็อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบนั้น ถ้าพ่อแม่เป็นโรคซิฟิลิส ทารกที่คลอดออกมาก็อาจตาบอด หรือพิการได้ ดังนั้นเป็นต้น

คำถามในอันดับที่สอง คือ ชีวิตดำเนินไปอย่างไร?

คำตอบก็คือชีวิตดำเนินไปตามธรรมชาติ เมื่อตอบแบบนี้จะมีคำถามตามมาอีกว่า ที่ว่าธรรมชาตินั้นมีความหมายว่าอย่างไร? คำตอบจากพุทธธรรม ก็จะมีมาอีกว่า ตอบอย่างกว้างที่สุด ธรรมชาติจะมีลักษณะทั่วไป หรือสามัญลักษณะ ๓ ประการ นั่นคือ

๑. สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง
๒. สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์
๓. ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา

ซึ่งคำตอบที่อธิบายสามัญลักษณะ ๓ ประการ

ของธรรมชาติหรือชีวิตมนุษย์นี้ เรียกกันว่าหลักไตรลักษณ์^๙

จากคำตอบนี้ก็มาถึงประเด็นที่สำคัญที่สุด นั่นคือ เมื่ออธิบายลักษณะของธรรมชาติแห่งชีวิตมนุษย์แล้ว จะอธิบายภาวะที่ดำเนินไป หรือไหลเวียนไปของชีวิตมนุษย์ (ซึ่งก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ) ได้อย่างไร?

หลักธรรมที่จะให้คำตอบต่อปัญหานี้เรียกว่า ปฏิจสุมุปปาท (หลักธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรมนี้) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สร้างขึ้นเป็นอุปการหรือยานพาหนะ สำหรับนำไปสู่จุดหมาย คือความเข้าใจในชีวิต ด้วยเหตุนี้จึงมีพุทธวจนะที่สำคัญยิ่งว่า

“ธรรมทั้งหลายเปรียบเสมือนแพ แพนหนีไว้สำหรับข้ามฟากไม่ใช่สำหรับยึดเกาะติดเอาไว้”^{๑๐} กล่าวคือภาวะความเป็นไปของชีวิต หรือของโลก หรือของชาตินั้น เป็นภาวะที่เป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา ไม่ว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม^{๑๑}

ถ้าอย่างนั้นแล้ว ปฏิจสุมุปปาท อธิบายชีวิตอย่างไร? พระศรีวิสุทธิโมลี แสดงแผนผังของกระบวนการธรรมของปฏิจสุมุปปาทไว้ดังนี้^{๑๒}

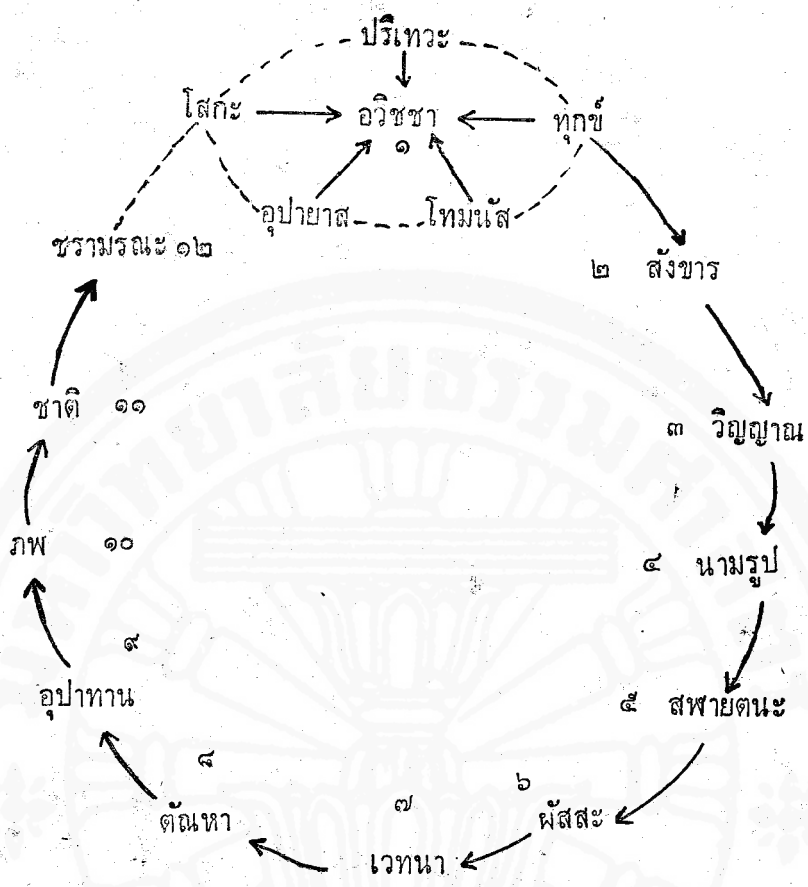
๘. ศจ. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พระพุทธศาสนา และโลกในพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๒๐) หน้า ๗๔, ๗๕, ๗๖

๙. พระศรีวิสุทธิโมลี พุทธธรรม (กรุงเทพฯ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๔) หน้า ๑๔-๒๐

๑๐. พระราชวรมณี ปรัชญาการศึกษาไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์เศกคัลไทย, ๒๕๑๘) หน้า ๒๖๕

๑๑. ที่เกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๙

๑๒. เพิ่งอ้าง, หน้า ๕๓

ผู้เขียนใคร่จะยกตัวอย่างของท่านพุทธทาส-
ภิกขุ ซึ่งเข้าใจง่าย มาแสดงประกอบความเข้าใจ
แผนผังดังกล่าวดังนี้ “... ใครคนใดคนหนึ่ง
กำลังเคี้ยวอาหารอย่างเอร็ดอร่อยอยู่ในปาก
กินของเอร็ดอร่อยนั้น คนธรรมดาต้องขาด
สติเสมอ ต้องเปลอสติ ต้องมีอวิชชาครอบ
งำเสมอ; ขอให้เข้าใจไว้อย่างนี้ เมื่อกำลัง
กินอะไรอร่อยที่สุดนี้ มันเป็นเวลาทีเปลอส
ติเพราะความอร่อย มีอวิชชาผสมอยู่ด้วย
เสร็จ ที่นี้ความคิดของมันที่อร่อยทางลิ้นนี้

เป็นปฏิจสมุปบาทเต็มรอบอยู่แล้ว โดย
ลักษณะอย่างเดียวกัน : รสกระทบลิ้น เกิด
ชีวหาวิญญาณสร้างนามรูปขึ้นมาสำหรับจะ
เป็นทุกข์ หรือเปลี่ยนนามรูปธรรมดาขึ้น
มาเป็นนามรูปใหม่ที่จะเป็นทุกข์ นี้นามรูป
เกิด แล้วก็เกิดอายนะที่พร้อมที่จะให้มัน
เกิดผัสสะ และเวทนาชนิดที่จะเป็นทุกข์-
เวทนาเกี่ยวกับกรณีนี้ ; หรือเป็นสุขเวทนา
เกี่ยวกับกรณีนี้ ถ้าอร่อยมันเป็นสุขตาม
ภาษาชาวบ้านพูด แต่พอไปยึดถือความ

อร่อยเข้าเท่านั้นเป็นอุปาทาน ก็กลายไปในทางที่จะเป็นทุกข์ เพราะหวังในความอร่อย ยึดมั่นถือมั่นวิตกกังวลในความอร่อย มีอุปาทานในความอร่อย; แล้วความอร่อยหรือความสุขนั้นก็กลายเป็นทุกข์ขึ้นมาทันที นี่กูอร่อย! กูมีความสุข! กูว่ามีความสุขก็จริง แต่หัวใจมันเป็นทาสของความสุข เพราะร้อน เพราะยึดมั่นในความสุขนั้น นี่แบบยลของปฏิจจสมุปบาท มันไปลึกซึ้งอย่างนี้ ถ้าชาวบ้านพูดก็ว่าเป็นสุข; ถ้าปฏิจจสมุปบาทพูดก็กลายเป็นตัวทุกข์ ส่วนที่เขารออร่อยมันก็เกิดเป็นปฏิจจสมุปบาทเสร็จไปเต็มรอบแล้ว ที่นั่นมันยังมีต่อไปว่าเพราะเขากินอร่อยนั้นแหละ เขาจึงคิดว่าพรุ่งนี้จะไปขโมยมากินอีก มันเกิดเป็นโจรขึ้นมาในขณะนั้น นี่คิดจะขโมยก็มีความคิดอย่างโจรเกิดขึ้นก็กลายเป็นโจร สมมุติว่ามันไปขโมยทุเรียนของสวนข้างบ้านมากินอร่อย แล้วคิดว่าพรุ่งนี้จะไปขโมยอีก ความคิดเป็นโจรหรือกลายเป็นโจร เป็นภพ ๆ หนึ่งเกิดขึ้นในใจ หรือว่าถ้ามันกินเนื้อสัตว์อร่อย พรุ่งนี้จะไปยิงไปฆ่ามากินอีก นี่มันก็เกิดเป็นนายพรานขึ้นมา หรือแม้แต่ว่ามันหลงอร่อยจริงอร่อยจัง มันก็เกิดเป็นเทวดาที่กลุ้มอยู่ด้วยความอร่อย; หรือถ้ามันอร่อยถึงขนาดที่ว่า ปากเคี้ยวไม่ทันใจอยากกินมันเป็นเปรต เพราะ

มันอร่อยจนปากเคี้ยวไม่ทัน ไม่ทันกับความอร่อยของมัน

ลองคิดดูเถิดว่าตั้งแต่เคี้ยวอาหารอร่อยในปากนี้ ยังเป็นปฏิจจสมุปบาทได้หลายชนิด; ฉะนั้นขอให้สังเกตให้ดี ๆ ว่าปฏิจจสมุปบาทนี้ คือเรื่องวงจรของความทุกข์; ปฏิจจสมุปบาทนี้คือการบรรยายให้ทราบถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นมาเต็มรูปเพราะอำนาจความยึดถือ ต้องมีอุปาทาน ความยึดถือด้วย จึงจะถือเป็นความทุกข์ ตามความหมายของปฏิจจสมุปบาทถ้ายังไม่ยึดถือ แม้จะมีความทุกข์อย่างไร ก็ไม่ใช่ความทุกข์ในปฏิจจสมุปบาท”^{๑๓}

ในตลาดชีวิตของมนุษย์นับตั้งแต่มีความรู้สึกยินดีในร้าย ต่อรูป รสกลิ่นเสียง ในวัยทารกจนถึงตายเข้าโลงจะดำเนินไปแบบที่ปฏิจจสมุปบาท เกิด ๆ ดับ ๆ ต่อเนื่องกันไปอย่างนับจำนวนรวมมิได้^{๑๔}

ถ้าตามอันดับต่อไปที่เราจะต้องถามคือ เมื่อบุคคลตาย (แบบเข้าโลง) แล้วพุทธธรรมจะอธิบายอย่างไร ?

พุทธธรรมมีท่าทีในการอธิบายปัญหานี้ โดยมีสาระสำคัญอันเดียวกัน แต่ประเด็นการเน้นอาจแตกต่างกันไป เช่นบางที่ที่มีท่าทีแบบยึดหยุ่น บางที่ก็มีท่าทีแบบเด็ดเดี่ยว ทั้งนี้แล้วแต่การเน้นของผู้เผยแผ่พระพุทธธรรม และระดับหรือชนิดของผู้รับหลักธรรมด้วย ดังตัวอย่าง

๑๓. พุทธศาสนิกขุ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๕-๒๖

๑๔. เฟื่องอ้าง, หน้า ๙๖

ก. ทำที่แบบขัดหย่น

พระราชวรมุนีชี้ให้เห็นว่า “..เรื่องบาง-อย่างเอาง่าย ๆ เช่น เรื่องสังคัคคัสสิทธิ อธิธฤทธิ ปาฏิหาริย์ เราควรจะปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้อย่างไร... สังคัคคัสสิทธิ อธิธ-ปาฏิหาริย์ อะไรเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะพิสูจน์ออกมาได้ให้เห็นชัดเจน ทั้งในแง่ยอมรับและปฏิเสธโดยสิ้นเชิง สิ่งเหล่านี้มีโอกาสนี้ให้คลุมเครืออยู่ตลอดไป หรือเป็นลึกลับ ๆ ล้อ ๆ ไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้โดยสิ้นเชิง และฝ่ายที่ยืนยันก็ไม่สามารถที่จะชี้แจงให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับได้แน่นอนเช่นเดียวกัน คือทั้งสองฝ่ายจะเอาชนะกันเด็ดขาดไม่ได้ ในเมื่อเป็นเช่นนั้นพระพุทธศาสนาให้ใช้วิธีวางท่าที การวางท่าทีเช่นนั้นไม่ใช่เรื่องลอย ๆ เป็นการทำอย่างมีเหตุผลชัดเจนที่สุด วางท่าทีอย่างไร เรามองด้วยเหตุผลทันทีว่า การเชื่อถือในสังคัคคัสสิทธิ อธิธ-ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นั้นขัดต่อหลักการพึ่งตนเอง ทำให้เรามัวแต่หวังพึ่งพาอาศัยคอยหวังพึ่งอำนาจจากภายนอก ทำให้หวังผลทางลัด... ในทางหลักธรรมนั้นให้พึ่งตนเอง ประพฤติปฏิบัติในทางที่เป็นเหตุเป็นผลในสิ่งที่มองเห็น พยายามให้เป็นผลสำเร็จขึ้นมาด้วยการกระทำของตนตามสามัญวิสัย หรือความเพียรของมนุษย์”^{๑๕}

ข. ทำที่แบบเด็ดเดี่ยว

จุดสำคัญจะเน้นการแก้ปัญหาความทุกข์ของชีวิตมนุษย์ปัจจุบัน แก้ปัญหาที่นี้ และเดี๋ยวนี้ท่านพุทธทาสจึงชี้ว่า “... ครั้นทรงสอนปรมัตถธรรม ก็ตรัสอย่างไม่มีสัสถ์ บุคคลกระทั้งตถาคตเอง มีแต่สิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้นช่วงขณะๆ ทะยอยกันไป ที่เรียกว่าปฏิจ-สมุปบันธธรรม แต่ละอย่าง ๆ ติดต่อกันเป็นสาย เรียกว่าปฏิจสมุปบาท ไม่มีทางที่จะพูดว่าตัวใครแม้ในขณะนี้ จึงไม่มีใครเกิดหรือใครตาย ไปรับผลกระทบเก่าทำนองสัสตทิฎฐิ และทั้งไม่ใช่ ตายแล้วสูญไปในการทำนองอจุตทิฎฐิ เพราะว่าไม่มีคนที่จะตายไป ขาดสูญเสียแล้วตั้งแต่บัดนี้... ดังนั้นคำว่าเกิด คำว่าชาติ เป็นต้น ย่อมหมายถึงการเกิดในขณะแห่งปฏิจสมุปบาทสายหนึ่ง ๆ ในชีวิตประจำวันของคนธรรมดา คือเผละสติ เมื่อมีการกระทบทางอายตนะครั้งหนึ่ง... รู้ได้ง่าย ๆ เช่น เกิดโลก หรือ โกรธ หรือหลง ครั้งหนึ่ง ๆ ก็มีการเกิดแห่งตัวภูษาติหนึ่ง ๆ เสร็จไปแล้ว ถ้าใครยังรักที่จะใช้คำว่าชาตินี้ ชาติไหนอยู่ ก็ถือเอาชาติในลักษณะชนิดใด เช่นนี้ก็ยังได้... เราควรจะชอบชาติหน้า ที่ใกล้ ๆ ที่คว้าง และจัดการได้ตามต้องการ ดีกว่าชาติหน้าที่ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน”^{๑๖}

๑๕. พระราชวรมุนี, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๘-๒๘๙

๑๖. พุทธทาสภิกขุ, อ้างแล้ว, หน้า (๖), (๑๖), (๑๗) และ ๘๐

ที่ผู้เขียนกล่าวมาแล้ว ไม่ว่าจะทำที่ที่ยึดหยุ่นหรือทำที่ที่เด็ดเดี่ยวก็ตาม ความเป็นจริงหรือสัจธรรมยังคงเป็นอันเดียวกัน นั่นคือ พุทธศาสนาปฏิเสธอัตตา ความคิดที่คนตายแล้วมีวิญญาณล่องลอยออกจากร่างไปนั้น เป็นความคิดแบบมิจฉัตตา ด้วยเหตุนี้ตามความเห็นของผู้เขียน วิญญาณหรืออัตตา ทั้งก่อนจะเกิดจากครรภ์ และหลังจากตายเข้าโลง จึงเป็นสิ่งที่พุทธธรรมปฏิเสธ อนึ่งระหว่างที่มีชีวิตมีลมหายใจอยู่นั้น ก็มีได้มิจฉัตตาอันแท้จริงหากเป็นเพียงอัตตาที่ยึดถือกันขึ้นว่ามี ซึ่งเป็นเรื่องของสิ่งที่อาศัยซึ่งกันและกัน แล้วเกิดขึ้นพร้อม (ปฏิัจจ=อาศัย, สมุปบาท=เกิดขึ้นพร้อม) เพราะถ้ามีอัตตาที่แท้จริงหรือโซลแล้ว โซลนั้นก็ต้องมีอยู่ตลอดไป ไม่มีแตกสลาย แม้เนื้อหนังร่างกายจะแตกดับไป และสามารถทำกิจกรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของโซล คือกิจกรรมทางจิตอันได้แก่ การรับรู้ ความรู้สึก เพราะกิจกรรมทางจิตเป็นลักษณะเฉพาะที่ทำให้โซลต่างจากสิ่งอื่น ๆ เช่นสสารซึ่งไม่มีความรู้สึก รับรู้ไม่ได้ พุทธศาสนามีทัศนะว่า การรับรู้ความรู้สึกของคนเรากเกิดขึ้นเองไม่ได้ ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่น และต้องมีเงื่อนไขพร้อมด้วยจึงจะเกิดการรับรู้ คือต้องมีอารมณ์ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความนึกคิดมากระทบอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา

หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จึงจะเกิดการรับรู้ขึ้นได้ พุทธศาสนาจึงปฏิเสธว่าโซลไม่มี^{๑๗} เพราะถ้าโซลมีอยู่จริงในร่างกายคนเรา คนก็ต้องรับรู้ความรู้สึกต่าง ๆ ได้เองโดยไม่ต้องอาศัย อายตนะและอารมณ์ภายนอก แต่ในความเป็นจริง ถ้าคน ๆ หนึ่งอายตนะทั้งหมดของเขาใช้การไม่ได้เลยสักอย่าง เราก็จะไม่มีทางรับรู้อะไรเลย อีกประการหนึ่งถ้ามีโซลอยู่จริงก็ต้องมีบุรณภาพเป็นนายของตัวเอง อยากทำกิจกรรมใดก็ต้องทำได้ตามอำเภอใจของตน เช่นอยากกินขนมหวาน หยิบมะนาวมากินก็น่าจะรู้สึกหวานได้ แต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้น คนเราไม่มีอำนาจบังคับให้เกิดความรู้สึกดังที่ปรารถนาโดยขัดกับเงื่อนไขภายนอกได้

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ถ้าเราเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับโซลแล้ว หลักธรรมที่ปรากฏในสพายตน-วรรค สังยุตตนิกาย พระไตรปิฎก เล่ม ๑๘ ก็จะมีความหมายในเชิงอนุমানไปได้อย่างลึกซึ้งและกว้างไกลยิ่ง หลักธรรมดังกล่าวพระราชมนูนี้นำมาแสดงไว้สั้น ๆ ว่า – พระองค์ตรัสว่า “เราจะแสดงกรรมเก่า กรรมใหม่ ความดับกรรมและทางดับกรรม” แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสว่า “กรรมเก่าคืออะไร? จักษุ โสตะ มานะ ขีวหา กาย มโน นี่ชื่อว่ากรรมเก่า; อะไรที่ชื่อว่ากรรมใหม่ การกระทำที่เราทำอยู่ใน

๑๗. วิทย วิศทเวทย์, “ความคิดเรื่องอนัตตาในพระสูตร” (บทคัดย่อรายงานการวิจัย) ในวารสารวิจัยพุทธา ๓ (๒๕๑๙), หน้า ๙๐

บัดนี้ นี่แหละชื่อว่ากรรมใหม่: แล้วอะไร คือการดับกรรม? ท่านบอกว่า ความดับ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมนั้น ชื่อว่า ความดับกรรม, อะไรเป็นทางดับกรรม? มรรคมีองค์ ๘ ประการอันประเสริฐคือ สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นปริ-โยสานนี้ เรียกว่าทางดับกรรม”๑๘

เปรียบเทียบกฎแห่งกรรมในแนวของ ท. เลียงพิบูลย์ กับกฎแห่งกรรมตามแนวพุทธ-ธรรม

ผู้เขียนจะเปรียบเทียบในประเด็นสำคัญ ๓ ประการดังนี้ คือ

๑. ความคิดเกี่ยวกับเรื่องอัตตา หรือโซล (soul)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าพุทธธรรมปฏิเสธความ มีอยู่ของอัตตา ส่วนในงานชุดกฎแห่งกรรมของ ท. เลียงพิบูลย์ มักกล่าวไว้ในหลายที่หลายแห่ง ซึ่งทำให้อนุมานได้ว่า เป็นความคิดแบบยึดถือ อัตตา เช่นในเรื่อง ความฝันของลุงย้อย, สร้าง กรรม, คนบ้านนอก, เรื่องเวร, เมตตากรุณา, เด็กข้างถนน ฯลฯ

ผู้เขียน ขอคัดลอกข้อความบางตอนมาให้ ประกอบการพิจารณาดังนี้

“ข้าพเจ้าเชื่อมั่นมานานแล้ว เรื่องสร้าง กรรมดี หรือกรรมชั่ว กรรมนั้นย่อมจะตาม

สนอง เป็นแต่ช้าหรือเร็ว ขาดินหรือขาดิ หน้เท่านั้น” จากเรื่อง สร้างกรรม

“การที่ข้าพเจ้าถูกตีหัววันนี้ เป็นเวร กรรมกันมาแต่ชาติก่อน หลวงพ่อ อยากจะให้หมดเวรกันแต่เพียงชาตินี้ เจียม เจ้าครจะหัดเป็นคนมีความอดทน รู้จักเสีย สละและการให้อภัย เวรย่อมระงับด้วยการ ไม่จองเวร แล้วเจ้าก็จะมีความสุข”

จากเรื่อง -เวร

“เออ! อ้อจก! เองทำไปเช่นนั้นก็ดีแล้ว ลูก ได้บุญนะช่วยคนเฝ้าคนแก่หลงทางเช่น นี้ ถ้าเราเกิดชาติหน้าคงไม่ยากจน”

จากเรื่อง เมตตากรุณา

“เด็กคนนั้นคงจะเป็นบุตรของท่านผู้เล่า ในอดีตชาติ มิฉะนั้นคงจะไม่ประจวบเหตุ- การณ์อันแสดงถึงจิตใจ ให้มองเห็นความดี เด่นอย่างน่าอัศจรรย์”

จากเรื่อง เด็กข้างถนน

กล่าวโดยสรุป ในประเด็นความคิดเกี่ยวกับ อัตตา หรือโซลนี้ กฎแห่งกรรมของ ท. เลียง พิบูลย์ และกฎแห่งกรรมตามแนวพุทธธรรมมี ความเห็นที่แตกต่างกัน กล่าวคือฝ่ายแรกยืนยัน ว่ามี ในขณะที่ฝ่ายหลังปฏิเสธ

อนึ่งพึงสังเกตได้จากเรื่องสั้นหลาย ๆ เรื่อง เช่นวัยบาป, ความฝันของลุงย้อย, ครึ่งหนึ่งในชีวิต,

๑๘. พระราชนิพนธ์ อังแล้ว หน้า ๓๑๓-๓๑๔

อภินิหารแห่งกุศลกรรม เป็นต้น ซึ่งเมื่อมีการกล่าวถึงวิญญานที่ออกจากร่างไป และได้ไปพบเห็นสิ่งต่าง ๆ ในนรกบ้าง สวรรค์บ้างนั้น มีลักษณะที่เป็นความคิดเกี่ยวกับผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลและบีบบังคับให้ชีวิตมนุษย์ต้องเดินไปตามกฎแห่งกรรมนี้ อำนาจนั้นจะสะท้อนออกมาในรูปของตัวบุคคล อาทิเช่นเป็นยมทูต มีรูปลักษณะเช่นนั้นเช่นนั้น เป็นต้น ยมทูตจะเป็นพลังอำนาจในรูปของตัวบุคคลที่จะมาคร่ำครวญเอาดวงวิญญานของมนุษย์ที่สิ้นบุญในโลกมนุษย์แล้วเอาไปรับทุกข์ในทุกคติภูมิ หรือนรก

เหตุที่เกิดความคิดแบบนั้นขึ้นนั้น พระศรีวิสุทธิ โมลี ให้ความเห็นไว้ว่า เป็นเพราะความรู้สึกสามัญของมนุษย์ และความเคยชิน ในการยึดถืออัสติตา “--ความคิดความเชื่อเช่นนั้นเกิดขึ้น เพราะมองดูตามข้อเท็จจริงต่างๆ ซึ่งเห็นและเข้าใจกันอยู่สามัญว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างอุปกรณ์ สิ่งของ เครื่องใช้ ศิลปวัตถุ ฯลฯ ขึ้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ เพราะการสร้างของมนุษย์ ฉะนั้น สิ่งทั้งหลายทั้งโลก ก็ต้องมีผู้สร้างด้วยเหมือนกัน ในกรณีนี้มนุษย์พรางตนเอง ด้วยการแยกความหมายของการสร้างออกไปเสียจากความเป็นเหตุเป็นปัจจัยตามปกติ จึงทำให้เกิดการตั้งต้นความคิดที่ผิด ความจริงนั้นการสร้างเป็นเพียงความหมาย ส่วนหนึ่งของการเป็น

เหตุปัจจัย การที่มนุษย์สร้างสิ่งใดก็ดี การที่มนุษย์เข้าไปร่วมเป็นปัจจัยส่วนหนึ่ง ในกระบวนการแห่งความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดผลรวมที่ต้องการนั้นเกิดขึ้น แต่มิพิเศษจากกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยฝ่ายวัตถุล้วน ๆ ก็เพียงในกรณีนี้ มีปัจจัยฝ่ายนามธรรมที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นลักษณะพิเศษ เข้าไปร่วมบทบาทด้วย แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงปัจจัยอย่างหนึ่งร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ และต้องดำเนินไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย จึงจะเกิดผลที่ต้องการ เช่นเมื่อมนุษย์จะสร้างตึก ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องเป็นเหตุปัจจัยช่วยผลักดันเหตุปัจจัยต่าง ๆ ให้ดำเนินไปตามสายของมัน จนเกิดเป็นผลสำเร็จ ถ้าการสร้างเป็นการบันดาลผลได้อย่างพิเศษกว่าการเป็นปัจจัย มนุษย์ก็เพียงอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งแล้วคิดบันดาลให้เรือน หรือตึกเกิดขึ้นในที่ปรารถนา ตามต้องการซึ่งเป็นไปได้”^{๑๔}

หนึ่งในบางเรื่องเช่น ความฝันของลุงย้อย และเรื่องอภินิหารแห่งกุศลกรรม แสดงให้เห็นถึงความคิดเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernaturalism) ที่มีลักษณะเป็นตัวบุคคล และขาดความเป็นสากลอย่างยิ่ง เพราะมีการต่อรองขอยึดอายุกันได้เป็นส่วนตัว เช่นในเรื่องความฝันของลุงย้อยนั้นมีเรื่องโดยย่อว่า ลุงย้อยนอนหลับ

๑๔. พระศรีวิสุทธิโมลี อ้างแล้ว หน้า ๔๔-๔๖

แล้วผ่านไปว่า ยมทูต (ชาย ๔ คนรูปร่างล่ำสัน ใหญ่โต ผิวเนื้อดำแดง ตาโต หน้าตาน่ากลัว ไม่ใส่เสื้อ โปกหิ้วด้วยผ้าแดง นุ่งแดง) มาคุมตัวไป โดยบอกว่าหมดเวลาที่จะอยู่ในเมืองมนุษย์ต่อไป ลุงยู่ได้ไปอ้อนวอนต่อหน้ายมทูต ขอกลับไปพบลูกเมียก่อน และได้รับอนุญาตให้ ยืดชีวิตออกไปอีก ๓ เดือน

๒. การส่งผลแบบข้ามภพข้ามชาติของกรรม

ภพหรือชาติในที่นี้หมายถึงช่วงชีวิต ตั้งแต่การเกิดจากครรภ์มารดา จนถึงสิ้นลมหายใจ

ตามความคิดในกฎแห่งกรรมของ ท. เลียงพิบูลย์ ผลของกรรมจะส่งผลกันได้ ทั้งก่อนที่จะเกิดมาเป็นมนุษย์เวลามีชีวิตอยู่ และหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว ดังที่อ้างไว้แล้วเป็นการเปรียบเทียบความคิดในเรื่องอัตตา

ส่วนตามความคิดในแนวพุทธธรรมนั้น ด้วยเหตุที่พุทธธรรมปฏิเสธอัตตา ดังนั้นความคิดที่ว่า มีอัตตาของบุคคลที่มีกรรมขนานบหลังมาด้วย จึงถูกปฏิเสธไปด้วย

ถ้าอย่างนั้นแล้วพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์

ให้ทราบและประณีต”^{๒๐} จะหมายความว่าอย่างไรเล่า?

คำตอบก็คือ กฎแห่งกรรม ตามแนวพุทธธรรมนั้นมุ่งอธิบายคนที่ยังเป็น ๆ ยาวประมาณวาหนี่งนี้เอง

เหตุที่มีความเข้าใจผิดในเรื่องการส่งผลของกรรมข้ามภพข้ามชาติ นั้นเนื่องมาจากการเข้าใจความหมายของคำที่ใช้ในภาษาของปัจจุสมุปบาท คือภาษาสูงสุดในทางธรรมผิด เช่นท่านพุทธทาสยกตัวอย่างว่า ส่วนที่เรียกว่าวิญญานนั้น “พระพุทธเจ้าตรัสว่า ฉนิเม ภิกขเว วิญญานเตยาจฺจล : ภิกขุทั้งหลาย หมู่แห่งวิญญานเหล่านี้คือ จักขุวิญญาน โสทวิญญาน มานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน; นี่คือวิญญาน๖ นั้นเอง ที่พวกอธิบาย ปฏิจสมุปบาทอย่างคร่อมชาติ แม้ว่าวิสุทธิมรรคนี้เหมือนกัน อธิบายเลยเกิดไปเป็นปฏิสนธิวิญญาน; แล้วในหนังสือตำราเรียนรุ่นหลังทุกเล่มก็อธิบายไปในทำนองปฏิพันธ์วิญญาน๖ เพราะไม่เข้าใจว่าถ้าอธิบายวิญญาน แล้วมันจะได้เรื่องได้ราวอย่างไร เพราะผู้อธิบายเชื่อว่าจะ “เกิดใหม่” กันตรงนี้ เลยอธิบายคำว่าวิญญานเป็นปฏิสนธิวิญญาน มันก็เลยเกิดเป็นคนละเรื่องคนละสายไปเลย”^{๒๑}

๒๐. เพิ่งอ้าง หน้า ๑๐๑

๒๑. พุทธทาส อ้างแล้ว หน้า ๔๐-๔๑ และโปรดพิจารณาพุทธทาส พุทธทาสตอบปัญหา (กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบุขา, ๒๕๑๓) หน้า ๔๔

ด้วยเหตุนี้ถ้าจะพูดถึงสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ จะต้องพูดด้วยภาษาปฏิจสมุปบาท อันเป็นภาษาธรรมชั้นสูงสุด ซึ่งอาจขัดกับความหมายในภาษาธรรมดาที่ชาวบ้านใช้ก็ได้ เพราะการสอนศีลธรรมแก่ชาวบ้านธรรมดา นั้น แม้พระองค์เองก็ทรงระบุว่า มีโลกนี้ โลกหน้า มีบิดามารดา มีนรกสวรรค์ มีกรรมและคนผู้ทำกรรม รับผลกรรม ชาตินี้และชาติหน้าต่าง ๆ ไปตามวัฏจักรที่คนธรรมดาสามัญเข้าใจและยึดถือ^{๒๒}

อนึ่งเพื่อความเข้าใจชัดยิ่งขึ้นว่า พูดเรื่องกรรม ทำไมใช้ปฏิจสมุปบาทมาอธิบายบ่อยนัก จึงขอให้เข้าใจว่า กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจสมุปบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น ๓ วัฏฏะ คือกิเลส กรรม และวิบาก หลักปฏิจสมุปบาท แสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรม กรรมทั้งปวงตั้งต้นที่กิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบาก อันเป็นผลที่จะได้รับเมื่อเข้าใจปฏิจสมุปบาทดีแล้ว ก็เป็นอันเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย^{๒๓}

๓ ผลแห่งกรรม

จากงานของ ท. เลียงพิบูลย์ เรากล่าวได้โดยสรุปว่างานชุดนี้พยายามพูดทั้งแง่ของผลที่เกิดขึ้น เกิดทางใจ อาทิเกิดความปลื้มปิติเพราะการทำ

ความดี เกิดความรื้อนร้อน กระวนกระวายเพราะทำความชั่ว (ดูเรื่องชีวิตผ่าน) แต่เมื่อสังเกตให้ดีแล้วเราจะพบว่าทุกเรื่องพยายามชี้เน้นในเรื่อง “ผลพลอยได้ของกรรม” มากกว่า

ผลพลอยได้ของกรรมนี้รวมทั้งชื่อเสียง ทรัพย์สิน สุขภาพดี อายุยืน ฯลฯ สำหรับการทำความดี กล่าวโดยรวม ๆ ว่าเป็น “ของดี” ในสายตาของชาวโลก

ตัวอย่างเช่น เรื่องที่ ๑ ทานชีวิต ในเรื่องนี้การทำความดีคือ ชื้อเต่าไปกิน ผู้ที่เขียนท้องมันไว้ (ซึ่งเป็นการช่วยชีวิตเต่า เพราะปรกติเขาจะซื้อไปกินกัน) โดยไม่ขอรับมูลค่าใด ๆ ทั้งสิ้น การได้ดีคือเจ้าของเต่ามอบพระบูชาไว้ให้อีกหนึ่ง เป็นที่ระลึก และบอกว่าเมื่อนำไปบูชา จะป้องกันภัยต่าง ๆ ได้ ตลอดจนอัคคีภัย ในที่สุดต่อจากนั้นอีกประมาณ ๑ ปี ขณะไฟกำลังไหม้ในโรงรถ เวลาประมาณ ๒ นาฬิกา ก็มีเสียงมากระซิบบอกเหตุ ท. เลียงพิบูลย์ให้บทสรุปว่า “ข้าพเจ้าได้รอดพ้นภัยพิบัติได้ด้วยอะไร ถ้าไม่เกี่ยวกับอันสงฆ์แห่งทานชีวิตที่บำเพ็ญ โดยมีได้หวังผลตอบแทนอย่างใดเลย”

เรื่องที่ ๓ สิ่งหนึ่งในน้ำใจโจร

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขั้วรบไปลพบุรี ถากลับใกล้ค่ำ ทางไม่ค่อยสะดวก และมีอันตรายมาก

๒๒. เพิ่งอ้าง หน้า ๒๒

๒๓. พระศรีวิสุทธิโมลี อ้างแล้ว หน้า ๘๔

การทำดีคือ การให้ผู้อื่นอาศัยร่วมเดินทางจากสระบุรีมาอยุธยาด้วย และยังชวนรับประทานอาหารเย็นด้วยกันอีก ด้วยอาการยินดี เพราะจะได้เป็นเพื่อนคุยกัน

การได้ดีในเรื่องนี้คือ พ่อค้ารถเข้าเขตอยุธยา ปรากฏว่ามีโจรกลุ่มหนึ่งออกมาขวางหน้าจะปล้น แต่แคล้วคลาดมาได้ เพราะชายที่นั่งมาด้วย เป็นหัวหน้าของโจรกลุ่มนั้น

วลา

เรื่องสั้นทุกเรื่อง จะสามารถแยกแยะออกมาให้เห็นได้เป็น การทำดี, การได้ดี, การทำชั่ว, การได้ชั่ว ทั้งสิ้น

แต่ไม่ว่า ท. เลียงพิบูลย์ จะมีความตั้งใจจริงว่าอย่างไร ผลที่แสดงออกมาจากงานชุดนี้ เราสามารถมองเห็นได้ค่อนข้างชัดว่า เมื่ออ่านไปแล้ว ผู้อ่านส่วนใหญ่จะได้ข้อสรุปแบบ “ทำดีได้ของดี ทำชั่วได้ของชั่ว”^{๒๔} มากกว่าจะได้รับข้อสรุปแบบ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

อาจมีบางคนสงสัยว่าข้อความทั้งสองนี้มีความหมายต่างกันอย่างไร? ผู้เขียนขอยกตัวอย่างง่าย ๆ ดังนี้

ถ้าเราถือว่าการบริจาคทานของนาย ก. จำนวน ๑ บาท แก่ขอทานเป็น การทำดี นั้นคือ เมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก

เป็นการลดความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นในอัตตา (ซึ่งโดยสภาวะอันแท้จริงแล้วเป็น อนัตตา)^{๒๕} เป็นต้น

การได้ดี ก็ะหมายถึง การเกิดความปิติในใจ เกิดความสงบ สว่าง ซึ่งเป็นผลได้ที่เห็นได้ทันทีที่กระทำ และสอดคล้องกับหลักกรรมของพุทธศาสนา ซึ่งเน้นมโนกรรม

การได้ของดี อาจมีความหมายแตกต่างไปตามความคาดหวังของแต่ละบุคคล เช่น นาย ก. ให้เงินขอทาน ๑ บาท โดยกระทำไปด้วยความเมตตากรุณา และลดความยึดมั่นถือมั่นอันทำให้เห็นแก่ตัว นาย ข. ให้เงินแก่ขอทาน ๑ บาท โดยหวังจะให้ส่วนบุญที่จะมีขึ้น มาดลบันดาลให้ตนถูกลอตเตอรี่ซึ่งเพิ่งซื้อมา นาย ค. ให้เงินแก่ขอทาน ๑ บาท โดยหวังว่าจะทำให้กลางที่ขึ้นอยู่ที่สระของตนหาย ในขณะที่นาย ง. ให้เงินแก่ขอทาน ๑ บาท ด้วยความหวังว่าชาติหน้าตนจะได้ไปเกิดเป็นมหาเศรษฐี หรือขึ้นสวรรค์ ดังนั้น เป็นต้น

ปัญหาก็จะเกิดขึ้นในใจของคนบางคนว่าทำไมทำดีแล้วไม่ได้ดี? เช่นอีกไม่กี่วันต่อมาลอตเตอรี่งวดนั้นประกาศผลออกมา แต่ปรากฏว่าผิดกับเบอร์ของนาย ข. ไปอย่างห่างไกล นาย ข. อาจจะนึกในใจว่าการทำดีนับเป็นการกระทำ

๒๔. ผู้เขียนยืมคำนี้มาจากอาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก แห่งคณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ในการสนทนากันครั้งหนึ่ง

๒๕. อนัตตาในความหมายของพุทธธรรม โปรดดู พุทธาส ทิฏฐิคืออะไร? (กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบูชา, ๒๕๑๖) หน้า ๓

ที่สูญเปล่า ขณะที่กลางของนาย ก. ก็ไม่หาย
ทั้งนี้เพราะมิได้รับการ เรื่องราวเหล่านั้นมันเป็น
ปัญหาของการทำดีแล้วไม่ได้ของดีมากกว่า ทำดี
แล้วไม่ได้ดี เพราะมันเป็นการหวังดี “ของดี”
อย่างไม่ถูกเรื่องถูกราว ไม่สอดคล้องกับกระบวนการ
ของเหตุปัจจัยอันเป็นธรรมชาติ ยิ่งไปกว่า
นั้น เมื่อพิจารณากันทางธรรมแล้ว ก็ไม่แน่ใจ
ว่าการบริจาทานของใครบ้างที่จัดว่าเป็นการทำ
ดีได้ เพราะมาตรวัดนั้นมีใจความสั้น ๆ ว่า
“ข้าก็เป็นสังขาร, ดีก็เป็นสังขาร, ยึดมัน
เข้าแล้วเป็นทุกข์เท่ากัน”^{๒๖}

ผลแห่งกรรมตามแนวพุทธธรรม

สิ่งที่เราเรียกว่ากรรม คือ คิดแล้วทำด้วย
เจตนา เรียกว่า กรรม ดังนั้นกรรมจึงมีผล
และสิ่งนี้มีอยู่ แต่เป็นการมีอยู่แบบที่เรียกว่า
อิทัปปัจจยตา ซึ่งหมายถึงไม่มีคุณสมบัติเพียง
แท้ในตัวเอง แต่เป็นการมีอยู่เพราะเหตุปัจจัย
(ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิด
ขึ้น)^{๒๗}

ด้วยเหตุนี้ผลของกรรมจึงเกิดขึ้นทันทีที่ทำ
กรรม เช่น นาย ก. เกิดความปีติ นาย ข. เกิด
ความห่วงใย กังวล ฯลฯ นี่คือผลแห่งกรรม ที่
เห็นได้ง่ายที่สุด คราวนี้ต่อไปอีกสักสัปดาห์ เมื่อ
ลอตเตอรีออก นาย ก. มิได้ถือเอาการกระทำ
ทานของตนไปเกี่ยวข้องกับการออกของลอตเตอรี

ดังนั้นลอตเตอรีจะออกเบอร์อะไร นาย ก. ก็ไม่
ทุกข์ร้อน แต่สำหรับนาย ข. เมื่อลอตเตอรีออก
แล้ว เบอร์ที่ตนซื้อไว้ไม่ถูกรางวัลอาจทุกข์ใจ
เกิดทั้งโลภ โกรธ และหลง เป็นความทุกข์
หรือเป็นนรกในใจ ด้วยเหตุนี้จะเห็นได้ว่ากรรม
อันเป็นที่ตั้งแห่งเวทนาทุกกรรม จะส่งผล (วิบาก
ของกรรม) ทันที และยิ่งไปกว่านั้นมันอาจเป็น
เหตุปัจจัยให้แก่การเกิดกรรมอื่น ๆ ต่อไปเช่น
สมมุติว่าจากตัวอย่างของนาย ข. ที่เราพูดมาแล้ว
นั้น ทำเป็นตัวอย่างให้ดูง่าย ๆ เช่น

กรรม ๑ วันที่ x นาย ข. ให้ทานแก่ขอ
ทาน ๑ บาท โดยมีเจตนาอยากจะให้ผลบุญอัน
จะได้จากกรรมนั้น ส่งผลให้ตนถูกลอตเตอรี
ดังนั้นผลของกรรมจึงเกิดขึ้นทันทีที่เขากระทำ
กรรม นั่นคือเกิดความโลภ และกังวลอยู่เสมอว่า
จะถูกแน่หรือไม่? ผลจะส่งผลจริงหรือไม่หนอ?

กรรม ๒ วันที่ y เป็นวันที่ลอตเตอรีออก
นาย ข. จัดแจงไปซื้อเรียงเบอร์มาอ่าน ในตอน
นี้กรรม ๑ จะมาเป็นเหตุปัจจัยให้แก่กรรม ๒
โดยตลอดนั่นคือ เขาจะซื้อและจะอ่านด้วยจิตใจ
ที่กระวนกระวาย บางทีมือสั่น หรือถ้าบางที
เป็นโรคหัวใจอยู่อาจช็อคตายไปก็ได้ถ้าถูกหรือ
เฉียดไปอย่างหวุดหวิด แต่ถ้าไม่ถูกเขาก็ทุกข์
ใจอีก เพราะอยากได้แล้วมันไม่ได้ บางทีเขา
ต้องแค้น หรือตาม หรือดักกว่างวดหน้าคงจะเป็น

๒๖. เพิ่งอ้าง หน้า ๓๔

๒๗. เพิ่งอ้าง หน้า ๑๗

อย่างนั้น อย่างนี้ เอากันให้วุ่นวายไปยกใหญ่ และเป็นเหตุปัจจัยหนุนเนื่องต่อกันไปเรื่อย ๆ คนที่กระทำความผิดด้วยเจตนา ยึดมั่นถือมั่นในอดีตตาอย่างแรงกล้ามากเท่าใด ก็มีกรรมเกิดติดตามมาเป็นวงๆ ในรูปของปฏิจจสมุปบาทมากขึ้นเท่านั้น และก็ทุกข์มากขึ้นเท่านั้น นี่แหละผลแห่งกรรม

อนึ่งมีข้อควรสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือในงานชุดกฎแห่งกรรมของ ท. เลียงพิบูลย์ นั้น มีหลายเรื่องที่ระบุไปในทำนองที่ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดที่บุคคลได้เสวย ทั้งหมดนั้นเป็นเพราะกรรมเก่าที่ทำ (pastdeterminism) เช่น “การที่เจ้าถูกตีหัววันนี้ เป็นเวรกรรมกันมาแต่ชาติก่อน” จากเรื่องเวร ความคิดทำนองนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าโน้มเอียงไปในทางที่จะเป็นลัทธิปุพเพกตเหตุ อันเป็น ลัทธิของท่านนิครนถนาฏบุตร ซึ่งตามแนวพุทธธรรม ถือว่าเป็นลัทธิที่ขัดต่อหลักกรรม^{๒๘}

๓. สรุป

เท่าที่มีการเปรียบเทียบกฎแห่งกรรมตามแนวพุทธธรรม กับกฎแห่งกรรมตามแนวของ ท. เลียงพิบูลย์ มาบางประเด็นนั้น ก็พอจะเห็นได้ชัดว่า โครงสร้างตลอดจนเนื้อหาสาระของกฎทั้งสองมีความแตกต่างกันมาก ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ทำไมการอธิบายตามแนวของ ท. เลียงพิบูลย์ จึงเป็นที่นิยมกว้างขวางในหมู่พุทธ-

ศาสนิกชนชาวไทยจำนวนไม่น้อย ทั้งๆ ที่หลักการดังกล่าวไม่สอดคล้องกับสังฆธรรมแห่งพุทธธรรม ปัญหาที่จัดว่าเป็นปัญหาใหญ่มาก นักสังคมศาสตร์ที่มาศึกษาศาสนา ก็หากินกันอยู่ตรงประเด็นนี้ และอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องย่ำยีด้วย ผู้เขียนเองชี้แจงไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า จะพยายามตอบปัญหานี้ในอีกภาคหนึ่งต่างหาก โดยวิเคราะห์ในแนวมานุษยวิทยา และจิตวิทยาวิเคราะห์ เหตุที่จะใช้แนวนี้นี้เพราะในบรรดาเรื่องสั้นจำนวน ๑๕๐ เรื่องนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เล่าจากประสบการณ์หรือการบอกเล่าธรรมดา ซึ่งมีลักษณะเป็นคติสอนใจเข้าใจได้ง่ายๆ ตามสามัญสำนึกของคนทั่วไป เช่น ต้มสุรา มัวเมาในอบายมุข ก็ทำให้หมดทรัพย์สินไว้ที่ฟุ้ง คนทั่วไปปรองเกลียดและดูหมิ่น เป็นต้น แต่ยังมีเรื่องอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนมากพอสมควร จะแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างและเนื้อหาสาระของกฎแห่งกรรม (ตามแนวของ ท. เลียงพิบูลย์) ได้อย่างลึกซึ้งและพิสดาร เรื่องสั้นประเภทหลังนี้จะใช้ประสบการณ์ประเภทที่ไม่มี ความจะแจ้งชัดเจนในสามัญสำนึกของคนส่วนใหญ่มาเป็นสื่อ (messagi) เพื่อเสนอเนื้อหาสาระของกฎแห่งกรรม ประสบการณ์ดังกล่าว เช่น การเข้าทรง, การสลบหรือจิตดับไปชั่วคราว, และบ่อยที่สุดคือความฝัน เช่น เรื่องรับบาป, ครั้งหนึ่งในชีวิต, ความฝันของลุงยู่ย, อารยนคร

๒๘. พระราชนิพนธ์ อ่างแล้ว หน้า ๓๐๘-๓๑๒

ทานชีวิต, ปัญหาชีวิต, คนมีบาป, นอกฝัน, สร้างกรรม, วันเกิด, วิญญาณกตัญญู, อดีตชาติ, ความหมายกฐิน, เรื่องของกรรม, สามวิญญาน, อภินิหารแห่งกุศลกรรม, แรกกตัญญู, เจ้าพ่องูใหญ่, ความมหัศจรรย์ของวิญญาน, กุ๊ชาติ, ดับเกิด, นรกในใจ, ไม่อยากไปสวรรค์, ผู้ทรงศีล เป็นต้น เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่พอจะศึกษาโดยใช้สังคมศาสตร์ได้ อย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง

ที่สำคัญก็คือ ผู้เขียนมิได้มุ่งจะพิสูจน์ว่างานของ ท. เลียงพิบูลย์ นั้นผิดหรือถูก ดีหรือเลว เพราะการตัดสินเช่นนั้นมิมีประโยชน์น้อย และมีแนวโน้มที่จะเป็นการใช้ความมีอคติส่วนตัวเข้ามาตัดสินได้ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางวิชาการ แต่ผู้เขียนจะกระทำด้วยมีสมมุติฐานอยู่ในใจว่า “ความเป็นไปที่ประหลาดน่าเหลือเชื่อ ดูเป็นอิทธิปาฏิหาริย์หรืออัศจรรย์ใด ๆ ก็ตาม ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งสิ้น แต่ในกรณีที่เกิดเหตุปัจจัย ในเรื่องนั้นสลับซับซ้อน และยังไม่ถูกรู้เห็นเรื่องนั้นก็กลายเป็นเรื่องประหลาดอัศจรรย์ แต่ความประหลาดอัศจรรย์จะหมดไปทันทีเมื่อเหตุปัจจัยต่าง ๆ ในเรื่องนั้นถูกรู้เท่าทันหมดสิ้น ดังนั้นคำว่าสิ่งเหนือหรือนอกเหนือธรรมชาติ

ชาติ จึงเป็นเพียงสำนวนภาษาเท่านั้น ไม่มีอยู่จริง^{๒๙} สมมุติฐานอันนี้จะพิสูจน์กันคราวหน้า ทั้งนี้ด้วยความชื่นชม และเชื่อมั่นในความกว้างของ ท. เลียงพิบูลย์ ซึ่งท่านเคยเขียนไว้ว่า

“โลกมนุษย์ที่เราอยู่ทุกวันนี้ย่อมมีเรื่องแปลกประหลาดเกิดขึ้นได้เสมอ หากเรามีความสนใจได้พยายามติดตามค้นคว้าก็จะเห็นได้ว่า เรื่องมหัศจรรย์ย่อมจะมีจริง แม้จะหาเหตุผลและหลักฐานที่จะมาพิสูจน์ไม่ได้ก็ดี แต่ก็มีผู้รู้เห็นที่จะเชื่อได้ว่าเหตุการณ์นั้นได้เกิดขึ้นจริง--- การเขียนขึ้นนี้ก็เพื่อจะให้อนุชนรุ่นหลังค้นคว้าหาเหตุผลต่อไป คิดว่าคงจะได้รับประโยชน์บ้างไม่มากนักน้อย ไม่ใช่ว่าข้าพเจ้าเชื่ออะไรอย่างมงาย และอยากให้ท่านเชื่อตามไปด้วย หากท่านผู้ใดอ่านแล้วไม่เชื่อ เพราะไม่มีเหตุผล ข้าพเจ้าก็พอใจและยินดีที่ท่านเป็นคนมีเหตุผล โชคดีที่ข้าพเจ้าได้มีชีวิตอยู่ได้ร่วมเงาของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาให้สิทธิเสรีประชาธิปไตย มิได้บีบบังคับให้เชื่อถืออย่างมงาย”

จากเรื่อง ความฝันของลุงย้อย